

רשימות

בפרשת השבוע

חג השבועות

מה אכלו בני ישראל כשחזרו מהר סיני?

מעמד הר סיני, עשרת הדברות, נתינת התורה, תכלית יציאת מצרים, הרגעים הגדולים ביותר שחווה עם ישראל, ולאחר שלוש שעות של קבלת התורה כל בני ישראל חוזרים לבתיהם נרגשים ונפעמים מהאירוע הגדול של שמיעת ה' בכבודו, מספרים לנו חז"ל על האוכל שחיקה להם בבית וכך נאמר בפרקי דרבי אליעזר - [פרק מ"ו]:

"רבי אלעזר בן עזריה אומר ערב שבת בששה לחדש בשש שעות ביום קבלו ישראל את הדברות, [דלא כרבא שאמר (שבת פו:)] לכו"ע בשבת ניתנה תורה לישראל, ובתשעה שעות ביום חזרו לאהליהם, והיה המן מוכן להם לשני ימים [שישי ושבת] ושבתו ישראל באותה שבת, שמחים כשמחת החג, שזכו לשמוע קולו של הקב"ה, שנאמר [דברים ה', כ"ג] "כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים", עד כאן.

[כן יסד גם רבי יחיאל בר' יעקב בקינות לתשעה באב (לד) וז"ל "מן הוריד לאכול בלכתי להר חורב", ואולי זה הפירוש גם בהושענות לשבת "כהושעת זבודיך במדבר סין (עיינ בעל הטורים במדבר ל"ג י"א) במחנה, חכמו ולקטו בשישי לחם משנה".]

נשאלת השאלה לשם מה המדרש מספר לנו את סוג האוכל שהיה מוכן להם? וכי פרטי עניני אכילה ושתייה הגשמיים חשובים הם אחרי קבלת התורה? ואם את פרטי ירידת המן בימי שישי באים לומר שהיה יורד כפול, הרי התורה מפרטת זאת כבר בארוכה בפרשת בשלח, ואם בכל זאת רואים שחז"ל מציינים שהמן חיקה להם בביתם, סימן שיש דברים בגו. [על עצם האכילה לאחר מתן תורה מצינו בדברי הרמב"ן בסוף פרשת משפטים (כד יא) על הפסוק "ויחזו את האלוקים ויאכלו וישתו", וז"ל "וטעם וישתו: שעשו שמחה ויום טוב כי כן חובה לשמוח בקבלת התורה וכולי".]

כדי להבין את דברים אלו נראה מה חז"ל דורשים לנו על המן, וכך אומרים חז"ל [תנחומא בשלח סימן כ'] "רבי שמעון בן יהושע אומר לא ניתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן, שלא היה להם צורך לא למלאכה ולא לסחורה, הא כיצד, היה יושב ודורש ולא היה יודע מהיכן היה אוכל ושותה ומהיכן ללבוש ולכסות, הא לא נתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן", עד כאן.

פירוש: שאכילת המן מסמלת את קבלת התורה וצורת לימודה הראוי והוא שיתן את כל כולו ללימוד התורה וכל מחשבתו ללא שום טרדות בעניני העולם הזה, [כיון שהוא בוטח בה' ביטחון מוחלט שיתן לו כל צרכו], וכך צריך להיות קבלתה ולימודה, שאינו דואג את דאגות הפרנסה, שהרבה שלוחים למקום להשיג את מזונותיו. ורק בדרך זו אפשר לגדול בתורה ולהשיג את מעלתה, כן מצינו גם בגמ' מגילה [כ"ה:] "כי האי דרבינא ורב אדא בר מתנא הוו קיימי ושאלי שאילתא מרבא, אתא זילחא דמיטרא מילין

לבי רבינא, ורבא הא ציילין לבי כנישתא לאו משום מיטרא אלא משום שמיא בלי ציילתא

כ"מא דמיסונא, ו"ש שם "דעה צלולה ומיושבת, שאינו טרוד בכלום אלא ב"ע", דיינו כמה שאמרנו שלימד תורה צריך דעה צלולה ומיושבת ללא שום טרדות והפרעות, ואפילו היא הפרעה של טיפות הגשם. [ואם מצליח וזוכה ללמוד תורה גם כשיש לו מפריעים זוכה שתורה זו עומדת לו כמו שמובא במדרש על הפסוק בקהלת "אף חכמתי עמדה לי", (ילקוט שמעוני קהלת ב' תתקסח) "אמר רבי חנינא בר פפא תורה שלמדתי באף נתקיימה לי, אמר רבי אחא על תורה שלמדתי במסטורין (מל' מסתור) היא עמדה לי", והדרך לכך היא שיש במחשבתו כאילו אין לו מפריעים בדומה לנאמר במכילתא בענין שבת, על הנאמר בפסוק "ועשית כל מלאכתך": "וכי אפשר לו לאדם לעשות כל מלאכתו בששת ימים? אלא שבות בשבת כאילו כל מלאכתך עשויה".]

לכן היה חשוב לחז"ל לציין עובדה זו שהמנן חיכה להם בביתם לאחר קבלת התורה, ללמד אותנו את הדרך הראויה לחיות חיי תורה, ועצם נתינת המנן לדור דעה, וצורת החיים בסביבה ללא דאגות, היא דרך מרכזית בכדי לקבל את התורה וללמוד אותה, והמנן מסמלת דרך חיים זו.

[עוד יש לפרש זאת על פי שמצינו באריכות במדרש רבי תנחומא (שמות כה, עיי"ש), שבסופו הביא את דברי רבי יוסי בר חנינא המשווה את ירידת המנן לקבלת התורה על ידי קול ה' (בלימוד קל וחומר) וז"ל "ומה אם המנן שהיה מין אחד נהפך להנן למינין הרבה בשביל צורך כל אחד ואחד (כמו שנביא לקמן מהילקוט שמעוני), הקול שהיה יוצא והיה בו כח, על אחת כמה וכמה שהיה משתנה לכל אחד ואחד כפי כחו כדי שלא ינזקו, ומנין שהקול נחלק לקולות הרבה? שנאמר "וכל העם רואים את הקולות", הקול אין כתיב כאן אלא הקולות", ע"כ, לכן י"ל שהביאו חז"ל את העובדה שחיכה להם מן בביתם אחרי ששמעו את קול ה' בקבלת התורה, לומר שכמו שבאכילת המנן דאג הקב"ה שלא ינזקו באכילתו כמו כן בקול ה' אל להם לחשוש מנזק].

לכן גם צוה ה' את משה [שמות טז לג] לקחת צנצנת אחת מלאה במן כדי שבני ישראל בדורות מאוחרים יותר יראו את המנן ויזכרו שאין להם לדאוג לפרנסתם אם לומדים הם את תורה, וזאת צורת החיים שהיא דורשת מלומדיה, וכך נאמר בפסוק [שם] "ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העמר מן והנח אתו לפני יהוה למשמרת לדרתיכם".

מסביר רש"י [שם]: "בימי ירמיהו, כשהיה ירמיהו מוכיחם למה אין אתם עוסקים בתורה, והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה? מהיכן נתפרנס? הוציא להם צנצנת המן, אמר להם "אתם ראו דבר ה'", שמעו לא נאמר אלא ראו, בזה נתפרנסו אבותיכם, הרבה שלוחין יש למקום להכין מזון ליראיו".

ואם נכונים דברים אלו אז אפשר ללכת עוד צעד ולומר שלפי זה יש לומר טעם חדש למנהג הנפוץ כיום המובא כבר בראשונים לאכול מאכלי חלב ודבש בחג השבועות [עיי' בכל-בו סימן נ"ב, מנהגים דבי מהר"ם עמוד 30, לקט יושר עמוד 103], והוא שאנו אוכלים מאכלי חלב זכר למן שאכלו אבותינו כשחזרו מהר סיני, [מבלי להיכנס האם בני ישראל אכלו מאכלים בשריים או חלביים], ומכיון שאין לנו היום את המנן לאכול, שנתנה רק לדור המדבר, אך מאכלי חלב הם דומים ביותר למן כמו שנסביר לקמן את הדמיון ביניהם, לכן אוכלים אנו היום מאכלי חלב ודבש, ובאוכלינו את מאכלי החלב נזכור שזהו זכר למן שאכלו אבותינו בחזרתם מהר סיני, ולא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן בלבד.

והנה כמה נקודות דמיון בין המנן ובין החלב:

הפסוק מתאר את המנן [פרק ט"ז פסוק ל"א] "והוא כזרע גד לבן וטעמו כצפיהית בדבש".

התורה מתארת כאן את המנן בשני מאפיינים, במראה [כזרע גד לבן] ובטעם [וטעמו כצפיהית בדבש, ולפי מ"ד אחד בגמרא ביומא עה. גם בצורה עגולה], והרי צבעו של המנן היה לבן כמו החלב שנאמר [שמות טז, לא] "והוא כזרע גד לבן", וגם נאמר בתחילת חומש דברים "ובין תפל ולבן" [עיי' שם ברש"י], וכן דורשים חז"ל גם על המנן [יומא עה. לבן - שמלבין עונותיהן של ישראל], כך מצינו אצל המנן.

כן מצינו שחז"ל מתארים גם את מראהו של החלב שהוא לבן, שכן חז"ל דורשים [כתובות קיא:] אמר רבי יוחנן: טוב המלבין שיניים יותר ממשקהו חלב, שנאמר [בראשית מ"ט י"ב] "ולבן שיניים מחלב" וכן תיקון רבינו שלמה לא וליבון שיניים, פירוש: שהחיוך הלבן של השניים שיהיה יותר מההלבן.

ש שקנה שגם זהו חלק מהתורה. [במדרש רבה פרשת ויקרא פרשה צ"ט ה'
מצינו : ולכן שיניים מחלב בזכות התורה אם יהיו חטאים כשנים כשלג ילבינו, דהיינו שבזכות לימוד
וקיום התורה יהפכו ללבנים כשלג ללא חטאים (וזהו עוד טעם)].
והמאפיין השני של המן היה טעמו שהוא כצפיחית בדבש, ולכן אנו אוכלים גם דבש ביום מתן תורה.
[מנהג פחות נפוץ כיום].

אך באמת ישנו קשר חזק יותר בין חלב ומן, והוא לפי המובא בילקוט שמעוני [פרשת בשלח, רנח]
שדרשו חז"ל על המן את הפסוק באיוב [פרק כ' פסוק י"ז] "נהרי נחלי דבש וחמאה", שיזכו הצדיקים
לאכול ממנו לעולם הבא.

לפי זה י"ל שגם אנו אוכלים מאכלי חמאה ודבש בחג השבועות שכן בתיאור מאכלים אלה של דבש
וחמאה הפסוק באיוב מתאר את המן, שיאכלו ממנו הצדיקים.

עוד מצינו בהמשך הילקוט שמעוני [שם] הביא עוד מדרש "אמר רבי יוסי בר רבי חנינא לא כשם
שהזקן טועם ממנו, היו התינוקות טועמין, התינוקות היו טועמין אותו טעם חלב, שנאמר והיה טעמו
כטעם לשד השמן, והבחורים היו טועמין בו כדבש שנאמר וטעמו כצפיחית בדבש".

אם כן מצינו עוד קשר אמיץ בין המן שאכלו כשירדו מהר סיני, לבין החלב והדבש שאנו אוכלין כיום
לזכור זאת.

עוד קשר ישנו בין חלב למן לפי המובא בגמרא בבא מציעא [דף פו:]: "אמר רבי חמא ברבי חנינא, וכן
תנא דבי רבי ישמעאל, בשכר חמאה וחלב [שנתן אברהם אבינו למלאכים] זכו למן", [המהרש"א מסביר
שהשכר הוא מעין המעשה, שהמן הוא מעין החלב, כמו שמצינו ביומא עה. כמו שהתינוק טועם בו כמה
טעמים, כמו שנביא לקמן], לפי דברים אלו רואים כאן שיש עוד קשר בין חמאה וחלב למן שירד במדבר.

עוד י"ל שישנו עוד קשר בין חלב למן על פי דברי רבי אבהו ביומא [עה]. "והיה טעמו כטעם לשד
השמן, אמר רבי אבהו אל תקרי לשד אלא שד, מה שד זה [החלב] מתהפך לכמה גוונים אף המן מתהפך
לכמה טעמים, איכא דאמרי לשד זה דד, מה דד זה [החלב] תינוק טועם בה כמה טעמים, אף המן כל זמן
שישראל אוכלין אותו מוצאין בו כמה טעמים", ולכן י"ל שאנו אוכלים מאכלי חלב כדי לזכור את המן.
[וברש"י בפרשת בהעלותך בפרק יא בפסוק ח בד"ה לשד השמן אין מסכים לפירוש זה בכתבו "אך אין
ענין ענין שדים אצל שמן"].

מתוך הספר רשימות בפרשת השבוע לרב הופנר
הערות והארות על הכתוב כאן יתקבלו ברצון במייל שכתובתו
haseforim@gmail.com